

Filistin ile İlgili Birleşmiş Milletler Teşkilatlarının Kuruluş Süreçleri

Establishment Processes of United Nations Organizations Related to Palestine

Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA*

Başvuru Tarihi: 31.01.2024

Kabul Tarihi: 13.02.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin Filistin mandaterliğinden çekilmesi ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından bölgede taksime karar verilmesiyle Filistinli mülteciler meselesi başlamıştır. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı nedeniyle Filistinlilerin yaşam mücadelesi daha da görünür hale gelmiştir. Buradan hareketle Filistinli mültecilere yardım etmek gayesiyle, BM tarafından 1948 yılı sonunda bazı oluşumlara gidilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak, 19 Kasım 1948'de BM Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı (UNRPR) kurulmuştur. 11 Aralık 1948'de ise BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu (UNCCP) veya Filistin Uzlaştırma Komisyonu (PCC) kuruluşu gerçekleşmiştir. UNRPR, yaklaşık bir yıl sonra, 8 Aralık 1949'da yerini BM Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) adıyla kurulan oluşuma bırakmıştır. Aynı gün alınan karar doğrultusunda UNRWA kapsamında, ajansa yardımcı olması amacıyla Filistin İstişare Komisyonu (UNRWA AdCom) oluşturulmuştur. Gerek bu komisyonun gerekse UNCCP'nin üyeliklerine Türkiye, ABD, İngiltere ve Fransa getirilmiştir. Hazırlanan makalede BM'nin Filistinli Mültecilerle ilgili ilk çalışmaları, bu teşkilatlar temelinde anlatılırken UNCCP ve UNRWA AdCom özelinde Türkiye'den de bahsedilmiştir. Çalışmanın sınırı bahsi geçen teşkilatların kuruluş süreçleriyle çizilmiş; BM'nin konuyla alakalı raporlarıyla toplantı tutanaklarından, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Cumhuriyet Arşivi ve Türk Diplomatik Arşivi belgelerinden istifade etmeye özen gösterilmiştir. Satır aralarında tüm bu uzun soluklu ve yoğun çalışmalara rağmen neden bölgede hala sorunların çözülemediği sorularına tarihi bakışla yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, BM Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı, BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu, BM Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı, Filistin İstişare Komisyonu.

Abstract

After the Second World War, Britain withdrew from its Palestine mandate and the division in the region was decided by the United Nations (UN). These developments initiated the issue of Palestinian refugees. The Arab-Israeli War of 1948-1949 made the Palestinians' struggle for survival even more visible. For this reason, some organizations were established by the UN at the end of 1948 in order to help Palestinian refugees. First, the UN Relief Agency for Palestine Refugees (UNRPR) was

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Bilecik, Türkiye, selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6828-1679.

established on 19 November 1948. On December 11, 1948, the UN Conciliation Commission for Palestine (UNCCP) or Palestine Conciliation Commission (PCC) was established. About a year later, UNRPR was replaced by the UN Relief and Works Agency for Palestine Refugees (UNRWA). On 8 December 1949, the Palestine Consultative Commission (UNRWA AdCom) was established under UNRWA to assist the agency. Turkey, the USA, the UK and France have been appointed as members of both UNRWA AdCom and UNCCP. In the prepared article, the first studies of the UN regarding Palestinian Refugees are explained on the basis of these organizations. Additionally, Turkey was also mentioned in the context of UNCCP and UNRWA AdCom. The boundaries of the study were drawn by the establishment processes of the mentioned organizations. In the article, the UN reports and meeting minutes on the subject; The Republic of Turkey State Archives Directorate's Republic Archive and Turkish Diplomatic Archive documents were used. Between the lines, an attempt has been made to find an answer to the question of why the problems in the region still cannot be solved despite the long-term and intensive work of the UN.

Keywords: Palestine, UN Relief Agency for Palestine Refugees, UN Conciliation Commission on Palestine, UN Relief and Works Agency for Palestine Refugees, Palestine Consultative Commission.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin'i işgal eden İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bazı görüşlere göre Araplarla Yahudiler ve Siyonist milislerle İngiliz askerler arasında yükselen anlaşmazlıklar nedeniyle, Filistin mandaterliğini bırakmak durumunda kalmış; bir yandan da Filistin'in geleceğini yeni kurulan BM'nin belirlemesini istemiştir. Bu talepte bulunurken BM'nin bir çözüm bulamayarak Filistin'in yönetimini yine kendisine vereceğini ümit eden İngiltere'nin isteği ise yerine gelmemiştir. Nitekim mevcut durumu araştırmak üzere bölgeye giden BM'nin oluşturduğu farklı ülke temsilcilerinden ibaret komisyon üyeleri, gerek Filistinlilerin gerekse Yahudilerin gereksinimleri yönünde ülkenin bölünmesi konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu doğrultuda 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu, Arap ve Yahudi olmak üzere Filistin'in iki devlete bölünmesi yönünde oy kullanmıştır (Beinin ve Hajjar, 2014, s. 4). İngiltere'nin Filistin'den vazgeçmesi, Filistinliler tarafından İngilizlerin Siyonist sempatisizliği ile açıklanırken İsrail'in kurulması da Balfour Deklarasyonu'nun doruk noktası olarak değerlendirilmiştir. Yahudiler ise çevredeki Arap ülkelerinin saldırarak Filistin'deki Yahudileri katletmesini önlemek adına İngiltere'nin manda yönetimini bıraktığı yönünde fikir belirtmişlerdir. Kısaca Siyonistler İngilizlerin kendilerini yok etmeye niyetli olduğuna, Filistinliler de Siyonistlerin Filistin'in çoğunu ele geçirip burayı bir Yahudi devletine dönüştürme çabasının arkasında İngilizlerin bulunduğu inanmaktaydılar. Neticede 14 Mayıs 1948'de İngiliz idaresi bölgeden ayrılırken Sir Henry Gurney yaptığı basın toplantısında sorulan anahtarları kime vereceklerine dair soruya "*onları paspasın altına bırakacağım*" şeklinde cevap vermiştir. Bu yanıt İngilizlerin Yahudi ya da Arap yanlısı değil, İngiliz yanlısı bir politika izlediğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Shlaim, 1987, s. 51-52). Ancak aynı gün Gurney'in Kudüs'ten ayrılmasından bir saat sonra mütarekenin bitip savaşın başlaması ve İsrail devletinin kurulması, üstelik ABD'nin de eş zamanlı olarak bu devleti tanınması (Ulus, 15 Mayıs 1948, s. 1-4; Akşam, 15 Mayıs 1948, s. 1-2), İngilizlerin politik yanlılığının Yahudileri kapsadığını da göstermektedir.

Daha net bir ifadeyle İkinci Dünya Savaşı'ndaki yıpranmışlığı nedeniyle İngiltere bölgede yerini ABD'ye bırakmış; ABD de İsrail'i tanıyan ve destekleyen politikalarıyla Balfour Deklarasyonu temelindeki İngiliz politikalarının uygulayıcısı olmuştur. Öte yandan böylesine büyük ve uzun vadeli bir meselenin üzerine kalmasının önüne geçmek adına Filistin probleminin sahipleniciliği Birleşmiş Milletler'e bırakılmıştır. Böylece bölgesel olmaktan ziyade uluslararası bir güvenlik meselesi olarak görülmesi gereken Filistin problemine yönelik kararlar ve bu kararlar kapsamında uygulanan

faaliyetler, BM nezdinde ve bu teşkilata üye olan ülkelerin kabulleriyle mümkün olabilmıştır ve olmaya da devam etmektedir. Ancak BM'nin karar verici ve uygulayıcı olduğu ilk andan bugüne değin bölgede yaşanan gelişmeler genel çerçevede değerlendirildiğinde topraklarını kaybeden ve yaşamlarını sürdürebilmek için göç etmek durumunda kalan kesimin Filistinliler olduğu da göz ardı edilmemelidir. Kısaca pek çok ülkenin beraber karar vererek bölgede güvenliği sağlamaya çalışmasına karşın uzun vadede bakıldığında zarar gören kısmın Filistinliler olduğu görülmektedir.

Öyle ki taksim kararının alındığı 1947'nin sonundan ilk savaşın başladığı 1948'in baharına kadar Filistinli Arapların sosyo-politik varlığı büyük zarar görmüş; 350'den fazla köy yok olurken Yafa'daki 70.000 ila 80.000 Filistinlinin nüfusu 3000 ila 4000'e düşmüştür. Toplamda ise 500.000-1.000.000 arasında Filistinli, mülteci haline gelmiştir (Kimmerling ve Migdal, 2003, s. 135). Savaşın başlamasıyla beraber bu sayı daha da artmış; 1948'de başlayan Arap-İsrail Savaşı'nın sonunda 144 yerleşim yerinden binlerce Filistinli, 28 mil uzunluğunda ve 5 mil genişliğinde Gazze'ye gelmiştir. 1949'un aralık ayında yapılan nüfus sayımında burada 202.606 mülteci tespit edilmiş olup mültecilerle Gazze'nin yerlileri birlikte hesap edildiğinde mil kare başına 1800 kişi düştüğü belirlenmiştir (Cheal, 1988, s. 138). 1940'ların sonunda dünya kamuoyunda gündem oluşturmaya başlayan Filistinli mülteciler meselesi bugüne değin sıcaklığını korumuştur. Hazırlanan bu makalede Birleşmiş Milletler'in 76 yıldan beri çözüm bulmaya çalıştığı Filistinli mültecilerin problemlerine yönelik kurulan teşkilatlar hakkında bilgi verilecektir.

Birleşmiş Milletler'in Filistinlilere Yönelik Teşkilatlarının Kuruluş Süreçleri

İngiltere'nin Filistin'den çekilmesi ile eş zamanlı olarak 1948'de başlayan Arap-İsrail Savaşı nedeniyle yaşam koşulları zorlaşan Filistinliler için BM tarafından bazı adımlar atılmıştır. Öncelikle 19 Kasım 1948 tarihinde aldığı kararla BM Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı (United Nations Relief for Palestine Refugees/UNRPR) kurulmuştur. UNRPR, oluşturulan yardım programı kapsamında Dünya Sağlık Örgütü'ne, Gıda ve Tarım Örgütü'ne, Uluslararası Mülteci Örgütü'ne, BM Uluslararası Çocuklara Yönelik Acil Durum Fonu'na ve diğer ilgili kuruluşlara Filistinli mültecilerin mevcut sorunlarını azaltabilmek için acilen malzeme ve uzman yardımı çağrısında bulunmuştur (UNRPR, A/RES/212 (III), 19 Kasım 1948). Hazırladığı raporda 1 Aralık 1948-30 Eylül 1949 tarihleri arasında bölgedeki 940 mülteciye yardımda bulunduğunu belirten UNRPR'nin çalışmalarına Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Kızılhaç Dernekleri Birliği, Amerikan Dostları Hizmet Komitesi, Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Mülteci Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu destekte bulunurken bölge ülkelerden Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan da oldukça yardımcı olmuştur (UNRPR, A/AC.25/W/28, 27 Ekim 1949). 8 Aralık 1949'da BM Genel Kurulu tarafından alınan bir kararla UNRPR yerini "*Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı*" (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees/UNRWA) adlı oluşuma bırakmıştır. "*Ekonomik Araştırma Misyonu tarafından önerilen doğrudan yardım ve inşaat programlarını yerel yönetimlerle işbirliği içinde yürütmek ve yardımlarla inşaat projeleri için uluslararası yardımın artık mevcut olmadığı zamana hazırlık amacıyla onlar tarafından alınacak önlemler konusunda ilgili Yakın Doğu Koruma Birimleri ile istişarede bulunmak*" için kurulan UNRWA'nın ABD, Fransa, İngiltere ve Türkiye temsilcilerinden oluşan bir İstişare Komisyonu kurması da aynı tarihli karar içinde yer almıştır (UNRPR, A/RES/302 (IV), 8 Aralık 1949).

Esasen 1948 itibariyle yaşanan çatışmalar neticesinde mülteci durumuna düşen 700.000'den fazla Filistinliye yardım sağlayan sivil toplum kuruluşlarının, bu yardımlarını 1949'dan sonra sürdüremeyeceklerini belirtmesi üzerine UNRWA'nın kurulması gündeme gelmiştir. Ayrıca UNCCP Başkanlığını üstlenen ABD'nin, 1949'un ikinci yarısında uluslararası toplumun öngördüğü mültecilerin kötü durumuna çözüm olarak ülkelere geri gönderilmesine alternatifler aramaya başlaması da UNRWA'nın kuruluşuna giden yolu açmıştır. Bu doğrultuda Tennessee Vadisi Otoritesi

(TVA) Başkanı Gordon Clapp'ın, ABD'nin 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki kuraklığına yönelik çözümünün Ürdün Vadisi ve ötesinde tekrarlanıp kopyalanamayacağını belirtmesi üzerine, araştırmaları için 1949'da UNCCP tarafından Ortadoğu'ya davet edilmiştir. Birleşmiş Milletler adına Ortadoğu'daki iktisadi yönden geri kalmış Arap ülkelerinin kalkınması için ABD Başkanı Truman tarafından ileri sürülen “*Dört Nokta*” programını inceleyen heyetin başında yer alan Clapp'ın bu ziyareti sonrasında konuyla ilgili yeni bir teşkilat olarak UNRWA kurulmuştur. Nitekim hazırlanan Eylül 1949 tarihli “*Ekonomik Araştırma Misyonu*” raporunda Clapp tarafından BM himayesinde bir ajans kurulması tavsiye edilmiştir. Filistin'den gelen mültecilere kapılarını açan ülkeler, Clapp'ın bu önerisine sıcak bakmış ve nihayetinde 8 Aralık 1949'da UNRWA kurulmuştur. Selefinden devraldığı 1 milyon mülteciye ilaveten yeni yardım bekleyenlere de destek vermek için UNRWA, mevcut çalışmaların yanı sıra Ekonomik Araştırma Misyonu planlarını da 1 Mayıs 1950 itibarıyla başlatmıştır. İkinci direktörü John Blandford Jr da dahil ilk uluslararası personelin çoğunu TVA görevlendirmiştir (Ulus, 27 Kasım 1949, s. 1; Takkenberg, 2009, s. 254-255). UNRPR'nin yerini alan UNRWA'nın amacı kısaca savaş nedeniyle barınma ve geçim sıkıntısı yaşayan Filistinlilere çözüm bulmak şeklinde açıklanabilir. Bugün Doğu Kudüs, Gazze, Ürdün, Lübnan ve Suriye dahil olmak üzere Batı Şeria'da kayıtlı Filistinli mültecilere insani yardım ve koruma sağlamak amacıyla çalışmalarına devam eden UNRWA, 1 Mayıs 1950 itibarıyla çalışmalarına başlamıştır. Esasen bir sene içinde sorunları çözeceğine inanan teşkilatın bu zaman dilimi sonrasında çalışmalarını sona erdirmesi planlanmışsa da bugün halen faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Teşkilat tarafından, Haziran 1946-Mayıs 1948 arasında ikametgahı Filistin olan ve 1948 Arap-İsrail çatışmaları sebebiyle yaşadıkları yerleri ve iş yerlerini kaybedenler “*mülteci*” olarak değerlendirilmektedir ve bugün de Filistinli mülteci erkeklerin torunları “*Filistinli mülteci*” adıyla kaydolup teşkilattan yardım alabilmektedirler (UNRWA, 2021). Filistin mültecilerine destek olma temelinde faaliyetlerini sürdürmeye çalışan UNRWA'nın kuruluşu sürecinde halihazırda faaliyetlerine devam eden bir diğer teşkilat da BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu (United Nations Conciliation Commission for Palestine/UNCCP) olup Araplarla Yahudiler arasında arabuluculuk yapmaya çalışan bu komisyonun kurulduğu 11 Aralık 1948 Cumartesi günü, Chaillot Palas'ta SSCB temsilcisi Vyshinsky'nin yaptığı konuşmada İngiliz ve Amerikan politikalarının uzlaşmacı bir niyet içermediğine vurgu yapılması dikkat çekmektedir.

İngiltere'nin Filistin'in İsrail devleti olmayan topraklarının Ürdün'e bitişik olmasını istediğini belirten Vyshinsky, 29 Kasım 1947 tarihli taksime aykırı hareket eden İngilizlerin kukla bir Arap devleti kurarak Ürdün üzerinden burayı kontrol altında tutacağını dile getirmiştir. İngiltere ile ABD'nin ortak hareket ettiğinden ve İngiliz kararlarının düzeltilmesine yönelik görüş bildirmesine karşın Amerikan söylemlerinden yola çıkarak bu düzeltmelerin özünde yine İngiliz politikalarını beslediğinden bahsetmiştir. İngiltere ve ABD'nin, BM Genel Kurulu tarafından Araplarla Yahudiler arasında barışı desteklemeyen bir karara varılmasını beklediklerini söyleyen Rus temsilci, bu iki kesimin kurulacak Uzlaştırma Komisyonunda bölgede birlikte yer almasına yönelik fikrinin silinmesinin talep edilmesini de canavarca bulmuştur. Öte yandan bu komisyonu oluşturacak ülkelerin Türkiye, ABD ve Fransa ile sınırlı olmasını da doğru bulmayan Vyshinsky, üye ülkelerin üç yerine beş olmasını ve küçük güçlerden oluşmasını talep ederek Doğu Avrupa ülkesi olan Polonya'nın da komisyonda yer almasını önermiştir. Fakat daimi üyeler tarafından bu öneri kabul edilmemiştir. Guatemala temsilcisi Garcia Granados ise bir Latin Amerika ülkesinin komisyonda yer almasının coğrafi çeşitlilik adına yerinde olacağını söylerken “*belirli bir eğilimin bayraktarı*” olarak gördüğü Türkiye'nin varlığının komisyon için önyargı yaratabileceğini dile getirerek Türkiye yerine Kolombiya'nın üyeliğini teklif etmiştir. Ancak beş daimi üyeden oluşan komitenin tavsiyesiyle komisyonun değişikliğe gidilmeden belirlenen üç ülkeyle sınırlandırılmasına karar verilmiştir. Böylece 11 Aralık 1948 akşamı Paris'te BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu (United Nations Conciliation Commission for Palestine/UNCCP) ya da Filistin Uzlaştırma Komisyonu (Conciliation Commission for Palestine/PCC) kurulmuştur (UN, A/PV.186, 11 Aralık 1948). Üyeliğine de Çin,

Fransa, SSCB, İngiltere ve ABD'den oluşan Meclis Komitesi'nin kararıyla ve Genel Kurul'un kabulüyle Fransa, Türkiye ve ABD getirilmiştir. Aynı gün UNCCP'nin işlevleri şu şekilde sıralanmıştır:

“a. Mevcut koşullar altında gerekli gördüğü ölçüde, 14 Mayıs 1948 tarihli Genel Kurul'un 186 (S-2) sayılı kararıyla Birleşmiş Milletler Filistin Arabulucusuna verilen görevleri üstlenmek,

b. Mevcut kararlar kendisine verilen özel görev ve direktifleri ve Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi tarafından kendisine verilebilecek ek görev ve direktifleri yerine getirmek,

c. Güvenlik Konseyi'nin talebi üzerine, Güvenlik Konseyi kararlarıyla Birleşmiş Milletler Filistin Arabulucusu'na veya Birleşmiş Milletler Ateşkes Komisyonu'na verilen görevlerden herhangi birini üstlenmek. Birleşmiş Milletler Filistin Arabulucusunun Güvenlik Konseyi kararları uyarınca geri kalan tüm işlevlerine ilişkin olarak Güvenlik Konseyi'nin Uzlaştırma Komisyonu'na yaptığı talep üzerine, Arabuluculuk görevi sona erdirilecektir.” (UN, A/RES/194 (III), 11 Aralık 1948).

Merkezi Kudüs'te olacak UNCCP, taraflar ile bir an önce temasın sağlanması için çalışmalarını hemen başlatırken, UNCCP'nin bölgedeki güvenliğini Kudüs'te düzeni sağlamaktan sorumlu yetkililer sağlamıştır. Kudüs bölgesinin geçici idaresi konusunda yerel makamlarla işbirliği yapacak bir Birleşmiş Milletler temsilcisi atamaya da yetkili kılınan Uzlaştırma Komisyonu, mültecilerin ülkelerine geri gönderilmesini, yeniden yerleştirilmesini, ekonomik ve sosyal rehabilitasyonunu sağlamak, tazminat ödenmesini kolaylaştırmak ve Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Direktörü ile ve onun aracılığıyla ilgili organ ve kuruluşlarla yakın ilişkileri sürdürmek gibi görevlere de sahiptir (UN, A/RES/194 (III), 11 Aralık 1948).

Filistin'le alakalı bu gelişmelerin yaşandığı dönemde gerçekleşen bir diğer hadise de Filistin İstişare Komisyonu'nun kurulması olmuştur. 8 Aralık 1949 tarihli kararı doğrultusunda BM tarafından UNRWA kapsamında kurulan Filistin İstişare Komisyonu (UNRWA Advisory Commission/UNRWA AdCom) ile ilgili aynı günlü kararlar şu şekilde sıralanabilir:

“Fransa, Türkiye, İngiltere ve ABD temsilcilerinden oluşan ve direktöre tavsiyelerde bulunmak ve yardımcı olmak üzere katkıda bulunan hükümetlerden en fazla üç ilave üye ekleme yetkisine sahip bir İstişare Komisyonu kurulması; programın yürütülmesinde UNRWA'nın Direktör ve İstişare Komisyonu projelerin seçimi, planlanması ve yürütülmesi konusunda ilgili Ortadoğu Hükümetlerinin her birine danışması (8. Madde),

UNRWA Direktörünün atamasında İstişare Komisyonunda temsil edilen hükümetlere danışılması (9. Madde) ve direktörün belirlenen mali düzenlemeler noktasında mevcut fonları doğrudan yardım ve inşaat projeleri arasında paylaşması öncesinde İstişare Komisyonu'na danışması (9. Maddenin d bendi),

UNRWA Direktörünün program organizasyonları ve idareleri için planlar geliştirilmesi konusunda İstişare Komisyonu ile toplantı düzenlemesi (10. Madde)” (UNRPR, A/RES/302 (IV). 8 Aralık 1949).

Yukarıdaki kararlarda da görüleceği üzere UNRWA İstişare Komisyonu; Türkiye, ABD, İngiltere ve Fransa'nın üyeliği ile şekillenmiştir (UNRWA, 2023). Türkiye'nin Filistin'le ilgili oluşumlar içinde kendisine yer bulması, dini bir temele dayandırılabilirliği gibi bölgenin İngiliz mandasından önce Osmanlı toprağı olması ve bölge insanının çoğunun da Osmanlı Devleti vatandaşı olarak doğmuş olması da sebep olarak gösterilebilir. Türkiye'nin bölge insanını, coğrafyasını ve kültürünü tanıması bir nedenle ABD'nin Ortadoğu politikalarında SSCB'ye karşı Türkiye'yi yanında tutma çabası da ayrıca göz ardı edilmemelidir. Nihayetinde Soğuk Savaş'ın en sıcak bölgelerinden olan ve bu

özelliğini halen devam ettiren Ortadoğu’da ve özellikle de Filistin’de planlanan çalışmalarda Türkiye yerini almıştır. Bu durum UNCCP ve UNRWA AdCom temelinde de görülmüştür.

Birleşmiş Milletler’in Filistin Özelindeki Teşkilatları İçinde Türkiye

Yukarıdaki bölümde de anlatıldığı üzere bölgede geniş yetkileri bulunan UNCCP’nin ve UNRWA AdCom’un üç üyesinden birisi Türkiye olmuştur. Erhan ve Kürkçüoğlu’na göre (2014, s. 639-640) UNCCP’nin oluşumunda ABD’nin Yahudileri, Türkiye’nin Arapları desteklemesi ve Fransa’nın tarafsız olması fikri etkili olmuştur. Ancak diğer ülkelerin oluşturulan komisyonun yanlı olduğu algısına kapılmaması için hassas davranıldığı da görülmektedir. Nitekim UNCCP’nin ilk toplantısını Kudüs’e geçiş daha yakın olacağından Türkiye’de yapması ve sonrasında da Kudüs’te uzun süre kalmak yorucu gelirse İstanbul veya Ankara’da çalışılabileceği Selim Sarper aracılığıyla ABD’ye teklif edilmişse de üye ülkelerde toplanılmasının eleştiriyi doğuracağı gerekçesiyle bu davet kabul edilmemiştir (TDA, 538, 2800.20397.15, 8 Ocak 1949). Üye ülkelerden ayrı temsilcilerin seçiminde de dikkat edilmiş, Türkiye’nin bu komisyon için belirlediği isim Dışişleri Bakanlığı’nın önerisi ve Hükümetin onayıyla CHP İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın olmuştur (CA, 30.18.1.2, 118.87.1, 3 Ocak 1949). Yalçın’ın görevlendirilmesini Mısır Delegeşi Teyfik Bey yaşlı olduğu için eleştirirken İsrail’in Washington Sefirininse önceden tanıdığı için olumlu yaklaştığı görülmektedir (TDA, 538, 2800.20397.15, 8 Ocak 1949). Dolayısıyla Türkiye’nin ya da Yalçın’ın bu komisyonda yer almasını Arap yanlılığı ile ilişkilendirmek çok da doğru gelmemektedir. Neticede İsrail’in Yalçın’dan yana bir memnuniyetsizliği olmamışken Mısır ise kendisini doğru bir seçim olarak görmemiştir. Ancak ilerleyen süreçte İsrail’in Yalçın’la alakalı bir tepkisiyle arşiv belgelerinde karşılaşılmaktadır. Öyle ki Hüseyin Cahit Yalçın, “*The Asiatic Review*” isimli derginin Temmuz 1949 sayısında yayımladığı makalesinde Arap yanlısı olduğu ve tarafsız kalamadığı gerekçesiyle BM İsrail Daimi Delegeşi Aubrey S. Eban tarafından şikayet edilmiştir (TDA, 538, 2765.21193.1, 15 Eylül 1949). Yalçın’ın aynı yılın sonunda Ulus’ta çıkan “*Kudüs Meselesi*” başlıklı yazısında ise BM’nin bölgeyle ilgili kararlarını eleştirdiği görülmektedir. Aslında Yalçın’ın gazeteci kimliği, politik ve diplomatik görevinin önüne geçmiştir denebilir. Bu yazısında Araplarla Yahudiler arasında arabuluculuk vazifesi verilen UNCCP’nin aynı zamanda Kudüs’te uluslararası idareyi kurmakla da görevlendirildiğinden bahseden Yalçın, 1949’da gerçekleşen toplantıda bu idareyle ilgili proje reddedilirken 1947 kararına geri dönüldüğüne değinmiştir. Dolayısıyla iki taraf arasında uzlaşmayı sağlayacak çalışmalar sekteye uğramış ve Kudüs de ikiye ayrılmıştır. Böylece Kudüs’ün yeni kısmı İsrail’in yönetiminde iken eski kısmı ise Ürdün işgaline uğramıştır. Buradan hareketle UNCCP’nin fikirlerine geri dönülmesini isteyen Yalçın, bu gelişmenin bölge ülkelerine ve Araplarla Yahudilere zarar vereceğini, SSCB’nin ise bu durumdan istifade edebileceğini belirtmiştir (Ulus, 31 Aralık 1949, s. 1-3; TDA, 538, 2766.21589.1, 31 Aralık 1949). Yalçın’ın bu görevini sürdürdüğü günlerde Türk siyasetinde de önemli gelişmeler gerçekleşmiş ve 1950 Genel Seçimleri ile Türkiye’de iktidar el değiştirmiştir. Bu değişikliğin sonrasında İsrail basınında Hüseyin Cahit Yalçın’ın UNCCP’den çekileceğine dair haberler çıkmaya başlamıştır (TDA, 538, 2599.21858.2, 18 Mayıs 1950). Seçimlerin henüz geride kaldığı ve DP’nin hükümetini dahi kurmadığı bugünlerde İsrail gazetelerinin Yalçın’ın görevine dair haberlere yer vermesindeki acelecilik gözden kaçmamaktadır. Benzeri haberler 1950’nin haziran ayında da İsrail basınında yerini bulmuştur (TDA, 538, 2599.21858.3, 16 Haziran 1950). Bu haberlerin tesiriyle mi bilinmez 1950 Genel Seçimleri sonrası CHP’den Kars Milletvekili seçilen Hüseyin Cahit Yalçın, Dışişleri Bakanlığı’nın Hükümete gönderdiği 14 Haziran 1950 tarihli “çok acele” yazısı üzerine 22 Haziran 1950’de yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında bu görevinden alınmıştır (TDA, 538, 2599.21864.2, 14 Haziran 1950; CA, 30.18.1.2, 123.54.20, 22 Haziran 1950). 30 Temmuz’da ise Yalçın’ın yerine Tefik Rüştü Aras UNCCP’nin Türk Delegeliğine getirilmiştir (CA, 30.18.1.2, 30 Temmuz 1950).

Türkiye'nin aktif rol alması uygun görülen teşkilatlardan birisi de UNRWA AdCom olmuş, komisyona Türkiye'nin de temsilci görevlendirmesi gerekmiştir (TDA, 522, 2741.23789.16, 23 Şubat 1950). Ancak kısa süre içinde bir temsilci belirleyemeyen Türkiye, ilk aşamada New York'ta gerçekleştirilen toplantılara BM Türkiye Baş Delegatesi Selim Sarper'in katılım göstermesini uygun bulmuştur (TDA, 522, 2741.23782.1, 2 Mart 1950). 8 Nisan 1950'de ise Filistin İstişare Komisyonu'na Türk Delegatesi olarak 11026 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Refet Bele tayin edilmiştir (TDA, 522, 2741.23789.1, 1 Nisan 1950; Cumhuriyet, 15 Nisan 1950, s. 2). Bele, Yalçın'ın aksine uzun bir süre bu görevini sürdürmüş ve 22 Şubat 1961'e kadar vazifesinin başında kalmıştır (CA, 30.18.1.2, 158.43.19, 22 Şubat 1961). Filistin İstişare Komisyonu'nun 8 Aralık 1949'da kurulmasından dört ay sonra Türkiye Delegeliğine getirilen Refet Bele, vazifesinin dokuz gün sonrasında da İstişare Komisyonu'nun ilk toplantısı için İsviçre'ye gönderilmiştir. Göreve dair bilgilendirmenin yetersiz olduğu bu süreçte Bele'nin harcırahı ve gündeliğinin BM tarafından karşılanıp karşılanmayacağı konusu gündeme gelmiştir ve nihayetinde masraflar Türk Hükümeti tarafından karşılanmıştır (TDA, 522, 2741.23789.1, 1 Nisan 1950; CA, 30.18.1.2, 122.32.5, 8 Nisan 1950). Bununla ilgili bilgiler de 8 Nisan tarihinde Dışişleri Bakanlığı tarafından Cenevre Başkonsolosluğu'na bildirilmiştir (TDA, 522, 2741.23789.8, 8 Nisan 1950; TDA, 522, 2741.23789.11, 8 Nisan 1950). UNRWA'nın yapacağı ilk toplantı için 14 Nisan 1950'de İstanbul'dan Cenevre'ye *Swissair* uçağı ile hareket eden Refet Bele, öncelikle BM Filistin Uzlaşma Komisyonu'nun 17 Nisan 1950 Pazartesi günü düzenlediği 142. Toplantısına katılmıştır. Toplantı tutanaklarına bakıldığında komisyonun diğer üyeliklerinde Fransa adına Jacques Tarbé de Saint-Hardouin görülecektir ki kendisi 1952-1955 yılları arasında Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Henry Knight İngiltere'yi temsilen bu toplantıda yer alırken İstişare Komisyonu Başkanlığını ise ABD'li üye John Bennett Blandford Jr üstlenmiştir. Blandford, Howard Kennedy'nin ardından 1951-1953 yılları arasında UNRWA Direktörlüğüne getirilen isim olmuştur (UNCCP, A/AC.25/SR.142 17 Nisan 1950). Refet Bele, 17 Nisan 1950 günlü görüşmelerin ardından Uzlaştırma Komisyonu ile yapılan toplantılara da katılmıştır. Bu iki komisyon birlikte yapılacak faaliyetler hakkında çalışmış, müteakiben Mültecilere Yardım Heyeti, yardım kuruluşları ve Kızılhaç'la görüşmelerin ardından Ortadoğu'ya geçerek merkezini burada kurmuştur (TDA, 522, 2741.23789.3, 12 Nisan 1950; TDA, 2741.23788.1, 18 Nisan 1950; Cumhuriyet, 15 Nisan 1950, s. 2). Refet Bele de bu görevle beraber otuz iki yıl aradan sonra Ortadoğu'ya gitmiştir. Bilindiği üzere Bele¹, Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul'un işgalinin gerçekleştiği dönemde Filistin'dedir ve aynı süreçte Jandarma Genel Komutanlığı'na da tayin edilmiştir (Cumhuriyet, 19 Mayıs 1963, s. 2). 1950'de ise 1949'da evlendiği eşi Perihan Hanım'la görevi dolayısıyla Beyrut'a geçmiş, burada Perihan Hanım'ın

¹ 1881'de Selanik'te dünyaya gelen Refet Bele, Erkan-ı Harbiye mezunu olup Edirne Jandarma Alay Komutanlığı, 2'nci Ordu Kurmay Müfettişliği, 4'ncü Ordu Haber Alma Şubesi Müdürlüğü, 10'ncü ve 3'ncü Tümen Kumandanlığı, Kudüs Menzil Müfettişliği, 53'ncü Tümen Komutanlığı, 22'nci Kolordu Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, 3'ncü Kolordu Komutanlığı vazifelerinde bulunmuş; Erzurum Kongresi'nde Heyet-i Temsiliye azalığına getirilmiştir. Aydın Kuvayı Milliye Komutanlığı da yapan Bele, Osmanlı Meclis-i Mebusanı için IV. Dönemde İzmir Mebusluğuna seçilmişse de rahatsızlığını ileri sürerek Meclis'e katılmamıştır. TBMM'de I. Dönem İzmir Milletvekili olan ve Güney Cephesi Komutanlığını üstlenen Bele, 1'nci İcra Vekilleri Heyeti'nde Dahiliye Umur-u Vekili, 3'ncü İcra Vekilleri Heyeti'nde ise Müdafaa-i Milliye Vekili olarak bulunmuştur. Zaferin ardından İstanbul'a ilk giren komutan olan Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası sahibi Refet Bele, 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda siyasete devam etmiş, 1'nci Dönem İzmir Milletvekilliğinden ise 1 Kasım 1926'da istifa etmiştir. 5'nci Dönemde İstanbul'dan bağımsız olarak seçilmiş, ancak sonrasında CHP'ye katılmıştır. 6'nci Dönemde bağımsız, 7'nci ve 8'nci Dönemlerde CHP İstanbul Milletvekilliği yapan Bele 1950 Genel Seçimlerinde İstanbul Milletvekilliği için CHP'den adaylığını koymuşsa da seçilememiş, 1951 Ara Seçimleri için de yine CHP İstanbul İl Teşkilatının gösterdiği adaylar arasında yer almıştır. Ancak adaylardan Lütfi Kırdar'ın seçilmesiyle milletvekilliği süreci nihayete ermiştir. Bkz. TBMM Albümü 1920-2010, C. 1 (1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 263, 474. Cumhuriyet, "General Refet Bele Vefat Etti", 3 Ekim 1963, s. 7. Cumhuriyet, "İstanbul'da Seçim Hazırlıkları", 1 Nisan 1950, s. 1-3. Cumhuriyet, "Partilerin Teşkilatı Dün Adaylarını Seçti", 10 Nisan 1950, s. 1-3. Cumhuriyet, "Ara Seçimleri İçin CHP'li Adayların Yoklamaları Yapıldı", 6 Ağustos 1951, s. 1.

ifadesine göre kendisine İsrail'den sürgün edilen Filistinli çocukların sorumluluğu da verilmiştir (Sabah, 28 Nisan 1996, s. 23).

Refet Bele'nin göreve getirilmesinden kısa bir süre sonra, Hüseyin Cahit Yalçın'a yönelik gerçekleştirilen algı operasyonlarına benzer şekilde, Türkiye tarafından komisyondaki vazifesine son verilip verilmeyeceğine dair bir takım söylentilerin gündeme geldiği ve taraf ülkelerin konuyla ilgili sorularını Türk görevlilere yönlendirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak 17 Haziran 1950'de Paris Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen yazıya göre Siyasiye Umum Müdürü M. de La Tournelle'nin Muhacirler Komisyonu Üyesi Refet Bele'nin görevinden alınıp alınmayacağına dair merak içinde olduğundan söz edilmektedir. İlgili yazıya cevaben böyle bir gelişmeyle alakalı Türkiye'den haber alınmadığı belirtilmiştir. Öte yandan Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Bele'nin görevinde bırakılmasından memnuniyet duyacağını belirterek Tournelle ile ilgili sıkıntılardan da şu şekilde bahsetmiştir: *“Muhacirler meselesi ile meşgul olan umum müdür, bir Kanadalı eski ormancıdır. Ne Orta Şark memleketlerini bilir, ne de böyle bir işten anlar. Bütün bu komisyon azası bu adamla adeta mücadele halindedirler. General Bele bu hususta nazif olabilmekte ve iş bakımından komisyonun diğer azasıyla en verimli bir teşrik-i mesai yapmaktadır.”* (TDA, 522, 2741.23792.2, 17 Haziran 1950). 19 Haziran günü Washington Büyükelçiliği'nden gönderilen yazıda ise Filistin Yardım ve İş Ajansı İstişari Komisyonu ABD Temsilcisi John B. Blandford² tarafından Refet Bele'nin Beyrut'tan ayrıldığına dair haberden hareketle, kendisiyle birlikte çalışmaktan mutlu olduklarına ve kısa süre içinde görevinin başına dönmesini ümit ettiklerine dair söylediklerini içeren bilgiler yer almaktadır (TDA, 522, 2741.23793.2, 19 Haziran 1950). Dışişleri Bakanlığı'ndan 24 Haziran'da Paris Büyükelçiliği'ne ve 28 Haziran'da Washington Büyükelçiliği'ne tayyare postasıyla gönderilen mektuplarla tüm bu söylentilere nokta konmuş ve Refet Bele'nin görevinin başında olduğu, kendisinin bu vazifeden alınması gibi bir durumun söz konusu olmadığı iletilmiştir (TDA, 522, 2741.23792.1, 24 Haziran 1950; TDA, 2741.23793.1, 28 Haziran 1950). Nitekim önceden de belirtildiği üzere Bele bu görevi yaklaşık 11 sene devam ettirmiştir.

Refet Bele'nin görevde bulunduğu zaman zarfında Ankara'yla irtibatını yoğun tuttuğunu ve Dışişleri Bakanlığı'ndan talep edilen raporları başkente göndererek bölgeden ve diğer üye ülkelerden Türkiye'yi haberdar ettiğini söylemek gerekir. Bu doğrultuda ilk olarak 27 Temmuz 1950 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'ndan Filistin İstişare Komisyonu'nun mevcut tarihe değin yaptığı çalışmalar hakkında Refet Bele'den bir rapor istediği görülmektedir (TDA, 522, 2741.23800.8, 27 Temmuz 1950). Bu talebe karşılık Refet Bele'nin 10 Ağustos'ta yazdığı ve 14 Ağustos'ta Beyrut Elçiliğinden gönderilen rapor aşağıda verilmiştir.

“Beyrut Elçiliği vasıtasıyla telakki ettiğim emirleri karşılığıdır:

Denilebilir ki komisyon şimdiye kadar esaslı hiçbir iş yapmamıştır. Bunun başlıca sebebi Arap devletlerinin haklı veya haksız olarak komisyonun vazifesinde mültecilerin halen buldukları memleketlerde yerleştirilmeleri yolunda hasıl olan bir şüphe neticesinde, en fazla Mısır Hükümetinin ve Arap Birliğinin tesiri altında kalarak bizimle vazife birliğinde bulunmaktan kaçınmalarıdır. Yalnız Ürdün Hükümeti bu tesirin dışına çıkarak esasen mültecilerin en büyük kısmının (takriben yarım milyon) bulunduğu bu memlekete komisyon çalışmalarını çekmek arzusunu göstermiş ve hatta tekmil mültecileri kabul ve iskana hazır bulunduğunu ihsas etmiştir. Ancak bu memleketin iktisadi ve coğrafi vaziyeti ile teknik kabiliyeti bu mültecilerin ellide birinin bile orada yerleşmesine müsait olmadığı için şimdiye kadar yapılan iş dahi esaslı değildir. Orada yapılan bütün iş Tulkerem kazasının birkaç köyünü merkeze bağlayacak

² John B. Blandford (1897-1972), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'ye dönen askerlere ve diğer görevlilere ev temin edilmesinde öncülük etmiş, 1946-1947'de Çin Hükümeti'nin danışmanı, 1948'den 1950'ye kadar Yunanistan Ekonomik İşbirliği İdaresi'nin başkan yardımcısı ve 1951'den 1953'e kadar Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yönelik Yardım ve Bayındırlık Ajansı'nın direktörlüğünü yapmıştır. Bkz. The New York Times, “John Blandford; Held U.S. Posts”, 22 Haziran 1972, s. 32.

kısa bir dağ yolu ile Halil-ül Rahman kazasına da böyle ufak bir yolun açılması teşebbüsünden ve neticesi şüpheli olarak Halil-ül Rahman ve eski Ürdün'deki Zarka İstasyonu civarlarında ufak mikyasta orman yetiştirmek teşebbüsünden ibaret kalmıştır. Bu işler de Ürdün Hükümeti'nin teknik elemanları olmaması yüzünden pek ağır ilerlemektedir.

Komisyon bu işlere de ancak diğer Arap Hükümetlerinin çalışma hevesini uyandırmak için girişmiştir. Esasen bizim komisyon pek hafif bir teşkilatla işe başladığı ve büyük işler için tetkikat yapabilecek su, ziraat, inşaat ve elektrik mühendisleri gibi yüksek teknisyenlerden hala mahrum olduğu ve onları tedarikle meşgul bulunduğu için büyük işlerin tetkikine girişebilecek duruma henüz gelememiştir.

Ürdün'de başlayan yol inşası ve orman yetiştirilmesi şeklindeki ufak teşebbüs diğer Arap Hükümetlerinin umulduğu gibi arzularını tahrik etmiş, mülteci iskanına hazırlanmak mana ve mahiyetini haiz olmamak esası dahilinde orman yetiştirmek, yol yapmak, hastalıklarla mücadele etmek gibi milyonluk projelerle komisyonla müzakere ve münakaşaya başlamışlardır.

Yalnız garip bir şey olmak üzere şunu da ilave etmeliyim ki evvelce tekmil muhacirleri memlekete çekmek arzu ve emelinde olduğunu ve bir tek Arap'ın Yahudi diyarında kalmasına rıza göstermeyeceğini söyleyen Ürdün Hükümetinin son günlerde diğer Arap Hükümetleri gibi tekmil mültecilerin Filistin'e iadesinde musir bulunduğunu Uzlaştırma Komisyonuna bildirdiği buradan geçen komisyon azasından öğrenilmiştir. Bu son vaziyet mesaimizin müşkülâtını değil fakat garabetini gösterebilir. Mamaafih benim zannım, Ürdün'ün bu son tavrı ağustosun 15'inde Mısır'da toplanacak Arap Birliği'ne karşı oradaki müzakerelerin devamı müddetine inhisar edecek ve kendi işini kolaylaştırmaya matuf muvakkat bir cemile olacağı yolundadır.

Birleşmiş Milletler'e gönderilmek üzere senelik bir rapor hazırlığı başındayız. Bu maksatla Bağdat ve Cidde dahil olmak üzere bütün Arap memleketlerini ziyaret etmek için yarın seyahate çıkıyoruz. Rapor ikmal edilince bir suretini aynen arz edeceğim." (TDA, 522, 2741.23800.7, 14 Ağustos 1950).

Refet Bele'nin raporundan hareketle, özellikle Mısır'ın ve Arap Birliği'nin etkisi altında kalan Arap devletlerinin tutumlarının tesiriyle komisyonun çalışmalarının henüz istenilen düzeye ulaşmadığını söylemek mümkündür. 7 Eylül 1950 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'ndan Beyrut Elçiliği vasıtasıyla Refet Bele'ye gönderilen cevabi telgrafta ise komisyonun BM'ye sunacağı rapor henüz hazır olmadığından komisyonun son durumu ve üzerinde durduğu konular hakkında bilgi talep edilmiştir (TDA, 522, 2741.23800.4, 7 Eylül 1950). Bu gelişmenin sonrasında Bele'nin 2 Ekim 1950'de Beyrut'tan İstanbul'a geldiği görülmektedir ki gelişinin ertesi günü de Paris'e hareket ederek 3 Ekim'deki toplantıya katılmıştır (Cumhuriyet, 3 Ekim 1950, s. 2). 26 Ekim 1950'de ise komisyonun Paris'te hazırlayıp gönderdiği raporun Refet Bele tarafından Dışişleri Bakanlığı'na gönderildiği görülmektedir (TDA, 522, 2741.23800.2, 26 Ekim 1950). 15 Kasım'da da Bele bu defa ABD'de basılan raporu bakanlığa göndermiştir. UNRWA'nın Beyrut'a geldiği 1950'nin ilk ayından 15 Eylül'e kadarki faaliyetlerini kapsayan bu raporda temel çalışma alanları oluşturulduğundan bahsedilmiştir. Buna göre öncelikle UNRWA ve üç gönüllü kuruluşun (Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Kızılhaç Dernekleri Birliği, Amerikan Dostları Hizmet Komitesi) oluşturduğu idare organizasyonu belirlenmiş, akabinde Ortadoğu Hükümetlerine ziyaretler yapılması planlanmıştır. Bu ziyaretler de ikiye ayrılarak öncelikle hükümetlerle tanışmak ve UNRWA'nın acil programını anlatmak amaçlı ilk ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise programların gelecekte devam edip etmeyeceğini görüşmek için ileriki tarihlerde de ziyaretler planlanmıştır. Komisyonun yapmayı planladığı bir diğer faaliyet de hükümetler ve hükümet yetkilileriyle farklı düzeylerde projeler hakkında müzakerelerde bulunmak olmuştur. Buradan hareketle UNRWA'nın Beyrut'a ulaşmasına müteakip Lübnan

Hükümeti tarafından tahsis edilen UNESCO binalarındaki ofislere taşındığını belirten rapora göre komisyon üyeleri kısa süre içinde Lübnan, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Irak, İsrail gibi ülkelerin hükümetleriyle görüşmüştür. Görüşmede bu ülkelerden UNRWA ile irtibat halinde olmaları istenmiştir. Ancak ülkelerin komisyona şüpheyle yaklaştığı görülmektedir. Buna rağmen Suudi Arabistan hariç diğer ülkelerde ofisle irtibatın sağlanabileceği sistemler kurulmuş, sadece Suriye’de yaşanan politik gelişmelerden dolayı bu sistemin kurulması gecikmiştir. Komisyonla ilgili her konuda bağlantısı olacak şekilde Lübnan, Suriye, Ürdün, İsrail, Mısır’da teknik komiteler oluşturulmuştur (TDA, 522, 2741.23800.3, 15 Kasım 1950). Verilen bilgilerden Refet Bele’nin görevini istenildiği düzeyde yaptığı ve Ankara ile irtibatını sıkı tuttuğu görülmektedir. Sonraki yıllara dair belgelerin hepsine ulaşılamamakla beraber Bele’nin ilerleyen tarihlerde de görevini istenilen şekilde yaptığını uzun yıllar vazifesini sürdürmesinden anlayabilmek mümkündür. 1950’lerdeki bazı belgelere genel çerçevede bakılacak olduğunda ise Suriye ve Pakistan’ın İstişare Komisyonu’na dahil olmak istedikleri bilgisine ulaşılabilmektedir. Nitekim Suriye’nin 1952’de BM UNRWA İstişare Komisyonu’na katılmak için bulunduğu talep üzerine konuşmak için Refet Bele Ankara’ya gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı Umumi Katiplik Kalemi Birinci Muavini Nuri Birgi tarafından fikirleri alınan Bele’nin görüşlerinin yer aldığı tutanağa göre komisyondaki İngiliz ve Fransız delegeler Suriye’nin üye olmasını istememektedirler. Ancak hükümetleriyle yaptıkları görüşmeler neticesinde Suriye’yle iyi geçiniyor izlenimi verdiklerini de belirten Bele, ortak bir karara varılamadığını ve Beyrut’a dönüşü sonrasında yeniden konunun gündeme getirileceğini söylemiştir. Delegelerin Suriye’yle ilgili güvensizliklerinden bahseden Refet Bele’ye göre Suriye’nin iyi niyetli olup olmadığına dair kuşku söz konusudur. Bu kuşku temeline Suriye’nin kendi topraklarına 500 bin mülteci alacağını söylemesine ve İstişare Komisyonu tarafından bununla ilgili birçok belge hazırlanmasına rağmen adaylığını koymadan hemen önce vaadinden dönmesi ve hali hazırda topraklarında yaşayan 80 bin mültecinin iskanı konusunda da olumlu bir girişimde bulunmaması etkili olmuştur. Refet Bele de Suriye’nin işbirliği yapması konusunda hayale kapılmanın doğru olmadığı fikrinde olduğunu Birgi’ye söylemiştir. Suriye’nin üyelik talebinden kısa süre öncesinde Pakistan’ın da üye olmak istediğini ve komisyonun nezaketten ve diplomasiden uzak bir şekilde “komisyonda yer yok” şeklinde bu ülkeyi geri çevirdiğini belirten Bele, komisyon başkanlığının Fransa’dan Türkiye’ye geçmek üzere olduğu bir süreçte yaşanan bu gelişmede Pakistan’a red cevabının kendisine imzalatılmak istendiğini anlatarak başladıkları işi bitirmelerini ve Türk Hükümeti’ni zora sokmayacağını söylediğini de eklemiştir. Bele’ye göre Suriye konusunda da Türkiye’nin muhalefet ederek gereksiz yere “kötü kişi” konumuna oturmaması gerekmektedir ve diğer ülke delegelerinin de bu gerekçelerle açık bir söylemde bulunmadıklarını belirtmiştir. Nuri Birgi de Refet Bele ile gerçekleştirdiği konuşma kapsamında şu konularda mutabık kaldıklarının altını çizmiştir:

- “1. Meseleyi Pakistan için olduğu gibi yine İstişari Komisyonun mesuliyetine yükletmek.
2. Komisyonda delegemizin Suriye’nin aza olması lehinde rey vermesi.
3. Bunu yaparken vaktiyle azalık talebi reddedilmiş olan Pakistan’a karşı müşkül bir durum hasıl olmamasını temin çarelerinin aranması”³

Görüldüğü üzere Türkiye, bölge devletleriyle ilgili ilişkilerinde takındığı hassasiyeti Filistin özelinde de sürdürmüş ve Refet Bele de bu noktada mühim bir görevi üstlenmiştir. Öte yandan Refet Bele’nin kimi bilgileri yazılı verdiği kimileri içinse Türkiye’ye geldiği de anlaşılmaktadır ki bunu da diplomatik bir usul olarak görmek gerekir. Bele’nin Türkiye’ye gelişlerinde genel itibarıyla Dışişleri Bakanlığı ile görüşmekle beraber Hükümetin diğer ülkeleriyle temasta bulunduğu da bilinmektedir

³ Üçüncü maddeye ilişkin olarak Birgi şu notu düşmüştür: “General Bele bu sonuncu fıkranın kendisine müphem şekilde tebliğinde fayda görmektedir. Pakistan’ın yeniden azalığı işinin ele alınması zarureti takdirinde serbestçe lehte hareket edebilmek imkanını bu sayede elde etmiş olacağını düşünüyor.” Bkz. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (522), 2738.23242.14, 15 Eylül 1952.

(Cumhuriyet, 6 Aralık 1956, s. 2). Görevindeki yeterliliği sebebi ile olsa gerek 4 Kasım 1958'de Bakanlar Kurulu'nda alınan karar gereğince Refet Bele'ye ödenmesi en yüksek misil üzerinden yevmiye verilmesi uygun görülmüş ve 17 Temmuz 1959 itibariyle Filistin İstişare Komisyonu Türk Delegeliği görevi dolayısıyla Refet Bele'nin yevmiyesi 383 lira üzerinden ödenmeye başlamıştır (CA, 30.18.1.2, 150.57.8, 4 Kasım 1958; CA, 30.18.1.2, 153.37.13, 17 Temmuz 1959). Refet Bele, bu vazifesi başında 80 yaşına kadar kalmış, 22 Şubat 1961'e kadar UNRWA bünyesindeki İstişare Komisyonu'ndaki vazifesini devam ettirmiştir. Bele'den sonra göreve General Şahap Gürler getirilmiştir (CA, 30.18.1.2, 158.43.19, 22 Şubat 1961). UNRWA İstişare Komisyonu Türk Delegeliği görevinden ayrıldıktan iki buçuk sene sonra, 2 Ekim 1963'te 82 yaşında vefat eden (Cumhuriyet, 3 Ekim 1963, s. 1-7) Refet Bele, bu komisyondaki ilk delegemiz olup Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Filistin İstişare Komisyonu'ndaki üyeliğini sürdürmektedir. Komisyonda bugün Türkiye dışında 28 üye daha bulunmaktadır.⁴ Bu yapıyla komisyonun daha hantal bir hal aldığı söylemek mümkünse de başışçı sayısının artmış olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla giderek daha az tavsiye vermeye başlayan İstişare Komisyonu için bugün UNRWA'nın fon sağlayıcısı demek çok da yanlış olmayacaktır (Lindsay, 2009, s. 46).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'deki manda yönetimini sona erdirmeye karar veren İngiltere'nin bölgeden ayrılmasıyla beraber Araplarla Yahudiler arasında çatışmalar başlamış, Birleşmiş Milletler tarafından ikiye bölünmesine karar verilen Filistin'de sular o günden beri hiç durulmamıştır. 1948 itibariyle savaşların yaşanmaya başladığı bölgede Filistinlilerin toprakları sürekli azalırken evlerinden olan insanların mültecilik yaşantıları da eş zamanlı başlamıştır. Bu bağlamda 1948 itibariyle Filistinli mülteciler konusunu gündemine alan Birleşmiş Milletler, mülteci statüsündeki insanların yaşam koşullarını iyileştirmek gayesiyle bazı girişimlerde bulunmayı hedeflemiştir. Gerek üye ülkelerin gerekse yan kuruluşların destekleriyle maddi olanaklar yakalayan Birleşmiş Milletler'in konuya yönelik ilk kurduğu teşkilat ise BM Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı (UNRPR) olmuştur. 19 Kasım 1948'de bu teşkilat kurulurken takip eden ilk ayda bu defa BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu (UNCCP) ya da kısa adıyla Filistin Uzlaştırma Komisyonu (PCC) faaliyete geçirilmiştir. Konuya yönelik önemli kararların alındığı 8 Aralık 1949'da ise UNRPR yerini BM Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) adıyla kurulan kuruluşa bırakmıştır. Yine aynı tarihte UNRWA'ya destek sağlaması için Filistin İstişare Komisyonu (UNRWA AdCom) da oluşturulmuş ve 1950'de bu kuruluşlar çalışmalarına başlamışlardır. Türkiye, kuruluş sürecinde sınırlı üyesi olan UNCCP ve UNRWA AdCom içinde yerini alırken bugüne değin bu üyeliklerini devam ettirmiştir. Birleşmiş Milletler'in Filistin'le ilgili kurduğu ilk teşkilatlar hakkında bilgi verilen bu çalışmada Türkiye'nin adı geçen oluşumlar içindeki duruşuna da değinilmiştir. Türklerin bu teşkilatlarda yer almasını Arap yanlısı olmasıyla değerlendiren bir kesimin varlığına karşın bölgenin eski hakimi olduğu için halka, kültüre, coğrafyaya aşinalığının da göz ardı edilmemesi gerektiği görülmelidir. Ayrıca Soğuk Savaş'ın bu ilk yıllarında ABD ile SSCB'nin bölgedeki çıkar çatışmaları için Türkiye'ye yönelik politikalarının BM tarafından değerlendirildiği de muhakkaktır. Öte yandan Türkiye'nin üstlendiği bu vazifelerin tüm ülkeler tarafından destek bulmadığı da bilinmektedir. Bu doğrultuda Türk delegelerin görevlerinde kimi zaman zorlandığı ve hatta vazifelerinden alınmaları için algı politikaları oluşturulduğu da görülmektedir. Tüm bunlara rağmen Türkiye, bölgedeki güç unsurlardan birisi olmayı sürdürmüş ve bugüne değin yükselen bir

⁴ Filistin İstişare Komisyonu'nun bugünkü üyeleri şu şekildedir: Avustralya, Belçika, Brezilya, Kanada, Danimarka, Mısır, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Katar, Suudi Arabistan, İspanya, İsveç, İsviçre, Suriye Arap Cumhuriyeti, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, ABD. Bkz. UNRWA (2023), "Members of the Advisory Commission", <https://www.unrwa.org/who-we-are/advisory-commission/members-advisory-commission> (13.12.2023).

ivmeyle bu özelliğini koruyabilmiştir. 76 seneden beri BM tarafından çözüm bulunmaya çalışılan Filistin meselesinde ise Filistinlilerin yaşadıkları alanlarının giderek daralması ve kendilerine başka alanlarda hayat kurmaya çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu realite, bölgeye yönelik politikaların görünürdekiler ve perde arkasındakiler olarak iki kısımda değerlendirilmesi gerekliliğini hissettirmektedir.

Kaynakça

- Akşam (15 Mayıs 1948). “Filistin’de Arap Taarruzu Başladı”. 1-2.
- Beinin, J. & L. Hajjar (2014). “Palestine, Israel and the Arab-Israeli Conflict: A Primer”. *Middle East Research & Information Project*. 1-12.
- Cheal, B. (1988). “Refugees in the Gaza Strip, December 1948-May 1950”. *Journal of Palestine Studies*, C. 18. Special Issue: Palestine 1948. 138-157.
- Cumhuriyet (1 Nisan 1950). “İstanbul’da Seçim Hazırlıkları”. 1-3.
- Cumhuriyet (10 Nisan 1950). “Partilerin Teşkilatı Dün Adaylarını Seçti”. 1-3.
- Cumhuriyet (15 Nisan 1950). “General Refet Bele Dün Cenevre’ye Hareket Etti”. 2.
- Cumhuriyet (19 Mayıs 1963). “Refet Bele Ata ile Beraber Samsun’a Gidişini Anlatıyor”. 2.
- Cumhuriyet (3 Ekim 1950). “Gnl. Refet Bele Paris’e Gitti”. 2.
- Cumhuriyet (3 Ekim 1963). “General Refet Bele Vefat Etti”. 1-7.
- Cumhuriyet (6 Ağustos 1951). “Ara Seçimleri İçin CHP’li Adayların Yoklamaları Yapıldı”. 1.
- Cumhuriyet (6 Aralık 1956). “Gnl. Refet Bele”. 2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CA). Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2) (8 Nisan 1950). 122.32.5, Dosya Ek. 47.528.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (22 Haziran 1950). 123.54.20, Dosya Ek. 76.1201.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (3 Ocak 1949). 118.87.1, Dosya Ek. 76.1201.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (30 Temmuz 1950). 123.61.6, Dosya Ek. 47.421.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (4 Kasım 1958). 150.57.8, Dosya Ek. 105.207.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (17 Temmuz 1959). 153.37.13, Dosya Ek. 105.159.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (22 Şubat 1961). 158.43.19.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (15 Eylül 1952). 522, 2738.23242.14.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (2 Mart 1950). 522, 2741.23782.1.

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA) (18 Nisan 1950). 522, 2741.23788.1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (1 Nisan 1950). 522, 2741.23789.1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (23 Şubat 1950). 522, 2741.23789.16.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (12 Nisan 1950). 522, 2741.23789.3.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (8 Nisan 1950). 522, 2741.23789.8.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (24 Haziran 1950). 522, 2741.23792.1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (17 Haziran 1950). 522, 2741.23792.2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (28 Haziran 1950). 522, 2741.23793.1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (19 Haziran 1950). 522, 2741.23793.2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (26 Ekim 1950). 522, 2741.23800.2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (15 Kasım 1950). 522, 2741.23800.3.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (7 Eylül 1950). 522, 2741.23800.4.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (14 Ağustos 1950). 522, 2741.23800.7.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (27 Temmuz 1950). 522, 2741.23800.8.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (8 Ocak 1949). 538, 2800.20397.15.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (15 Eylül 1949). 538, 2765.21193.1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (31 Aralık 1949). 538, 2766.21589.1.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (18 Mayıs 1950). 538, 2599.21858.2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (16 Haziran 1950). 538, 2599.21858.3.

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (14 Haziran 1950). 538, 2599.21864.2.
- Erhan, Ç. & Ö. Kürkçüoğlu (2014). "Filistin Sorunu". *Türk Dış Politikası*. C. 1 (1919-1980). (Baskın Oran, Edt.). İstanbul: İletişim Yayınları. 635-641.
- Kimmerling, B. & J. S. Migdal (2003). *The Palestinian People*. London: Harvard University Press.
- Lindsay, J. G. (2009). *Fixing UNRWA Repairing the UN's Troubled System of Aid to Palestinian Refugees*. Washington: Washington Institute for Near East Policy.
- Sabah (28 Nisan 1996). "Refet Paşa'nın Unutulan Karısı". 23.
- Shlaim, A. (1987). "Britain and the Arab Israeli War of 1948". *Journal of Palestine Studies*. 16 (4), 50-76.
- Takkenberg, L. (2009). "UNRWA and the Palestinian Refugees After Sixty Years: Some Reflections". *Refugee Survey Quarterly*. 28 (2-3). 253-259.
- TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü (2010). *TBMM Albümü 1920-2010*. C. 1 (1920-1950). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- The New York Times (22 Haziran 1972). "John Blandford; Held U.S. Posts". 32.
- Ulus (15 Mayıs 1948). "Filistin'de Manda İdaresi Sona Erdi". 1-4.
- Ulus (27 Kasım 1949). "Yakın ve Orta Doğu Amerikan Temsilcileri Dün Toplandılar". 1-6.
- Ulus (31 Aralık 1949). "Kudüs Meselesi". 1-3.
- United Nations (UN) (11 Aralık 1948). Palestine-Progress Report of the United Nations Mediator. A/RES/194 (III).
- United Nations (8 Aralık 1949). General Assembly Resolution. A/RES/302 (IV).
- United Nations (11 Aralık 1948). Hundred and Eighty-Sixth Plenary Meeting. A/PV.186.
- United Nations (27 Ekim 1949). Note by UNCCP on UNSG's Draft Report on the Work of UNRPR. A/AC.25/W/28.
- United Nations (17 Nisan 1950). UNCCP 142nd Meeting. A/AC.25/SR.142.
- United Nations (19 Kasım 1948). UNRPR. A/RES/212 (III).
- UNRWA (2021). "About UNRWA", https://www.unrwa.org/sites/default/files/about_unrwa_two_pager_eng_2021.pdf (13.12.2023).
- UNRWA (2023). "Members of the Advisory Commission". <https://www.unrwa.org/who-we-are/advisory-commission/members-advisory-commission> (13.12.2023).